

tüznél főzzenek s egy becsületes ember fel vigyázása alatt kulatsból bort iván, a Fels. Herczegnek mellett leendő el menetelekor duda szó mellett pásztorosan tánczolván, a közben a Fels. Herczegnek vivátokat kiáltanak.

Melly hivatalos jelentésem után szokott tisztelettel vagyok.

Fülöpszállásán die 14^a aug. 1821.

Tisztelt Eskütt Uramnak

készköteles szolgája

Kármán Pál

D. Kapitány

Idégen szavak: capatitas = képesség; deputatus = küldött; distrahal = elvon (figyelmet); D. Kapitány = districtualis, kerületi kapitány; effectus = megvalósítás; expediál = továbbít, kézbesít; fintsa = csésze, bögre; instancia = kérelem; instructio = utasítás; magistratualis = elöljárósági; marsch routta = meghatározott útvonal; nationalis = nemzeti; palfő. kap. = palatinalis, nádori főkapitány; passus = útlevel; pomerants = narancs vagy citrom gyümölcs; rectificaltattván = egyengettetvén; snitzli = szeletelt hús; spalin = sorfal; stacio = állomás, lóváltó hely.

Földosztás a „Kalmárok útja” mentén 1786-ban

Kovássy Illés (1755–1811) kormánybiztos

Régmúlt idő mendemondáit, valamint családi hagyományok eredetét bogozva, érdekes történetre és bizonyítékaira leltem. Az előkerült dokumentumok egymásra rakott tégláiból olyan eseménysorozat képe alakult ki, mely Szabolcs-Szatmár-Bereg és Máramaros megyék népeinek közös küzdelmét örökíti meg.

A történetet körülvevő romantikus és mitológiai hasonlatok eltávolítása, helyesebben mai fogalmakra történő lefordítása által, a francia forradalom előtti évek sajátos reformját ismerhetjük meg.

II. József reformtörvényei Máramaros népeinél élénk visszhangra találtak. Ebben szerepet játszott a császár 1773. júliusi látogatása, mely külsőségeiben nélkülözte a pompát, eredményeiben pedig kedvezményeket jelentett a megyének. Míg a kíséretét alkotó elaggott

tábornokok csak kocsin voltak képesek megtenni a hegyi utazást, addig József lovon érkezett Erdély felől, s így járta be a vidéket egészen Kőrösmezőig, ahol gyermekkorai erdészét is felkereste.

Látogatása befejeztével jelentős összeget utalványozott az utak javítására, építésére. (A rónaszéki sóvágókat többszáz arannyal segítette.) Rendelkezett, hogy az élelemben amúgy is szegény megyébe lovas katonaságot ne szállásoljanak el. A városi és erdész fiatalokat pedig földmérésre és telekkönyvezésre kezdte taníttatni. Ezeknek a juttatásoknak eredményeként, Máramarosban ma is elismeréssel nyilatkoznak II. Józsefről.

1785 őszi, Mihály napján, a megye déli részét övező Cibles havas felől nagy vész támadt a földekre. A rege szerint, a mindent világra hozó természet anyja Cybele és Junó istennők éltek a csúcsokon csöndes magányukat. Történt azonban, hogy „Czibele, azaz a Föld, úgy adódik itt elő, mint amely régen haragszik Máramarosra azért, hogy a földet nem művelik úgy, mint kellene” – hanem inkább a sóaknak művelésével és fausztatással foglalkoznak. Ezért haragjában fagyot teremtett, sőt Junót is rávette, hogy „szaggassa meg a fellegeket” és bocsásson záporokat a földre, „mely a föld színét ujjjólág el borítja”. (Ennek a mitológiai hagyománynak elő emlékét 1972 júniusában – koltói látogatásom idején – magam is tapasztaltam. Hirtelen mennydörgéssel kísért eső, nagy hideg támadt, s ekkor a helybeliek azt mondták: haragszik a Cibles, kitör a vulkán is!)

A régi történet idején a korai fagy, az utakat elmosó hatalmas esőzést követő árvíz után súlyos helyzet állott elő. A szükében lévő, hiányos élelem mindjobban fogyott és 1786 év tavaszán már éhség ütötte fel a fejét. Amikor alig volt már ennivaló, „korpa, csalán, kocsány, rügy és fűrészporból kenyér” maradt a falvak és hegyoldalak szegény népének utolsó menetsége. A helyzet nem tűrt további halasztást, ezért a megye II. Józsefhez folyamodott segítségért.

Az 1785–1787 évek máramarosi éhségének leküzdésében tevékeny részt vett „Gáti István, a Helvetiai Valláson lévő szigheti Ekklesiának lelki Pásztorja” is. 1792-ben, kilenc énekből álló verses könyvben örököltette meg a történetet. Az előbbieken idézett mitológiai hasonlatokkal fűszerezett eposza – más források mellett – megrázó életszerűséggel eleveníti fel a tragikus éveket, azokat az erőfeszítéseket, melyeket sorsának javítására, pusztá életének megmentésére a szenvedő nép kifejtett.

Midőn máramarosi szépapám és Szatmár megyei szépnyám, Hunyadi Julianna romantikus házasságának történetét kutatva rábukkantam erre a könyvre; ahogyan belemerültem a régi stílusban fogalmazott sorok olvasásába mindinkább a történelmi háttér, és maga a szörnyű éhség kiváltotta emberi élniakarás ereje fogta meg képzeletemet. Különösen meglepett az a kétségtelenül ügyes akció, amellyel leküzdötték a vészt. Tömören úgy jellemezhető ez, mint útépitési közmunkákkal összekötött, kedvezményes gabona- és földjuttatás. Szükséghelyzet váltotta ki a központi hatalom részéről a megoldás kényszerűségét, mely II. József reformjai iránt továbbra is biztosította Máramaros szimpátiáját, de az adott helyzetben előnyöket jelentett a népnek is. Két év alatt ugyan csaknem 20 000 lakos hagyta el a ritkán lakott vármegyét. Százakra ment az éhség és betegség következtében elhaltak száma, akiknek elhantolására már deszka sem jutott, csak „rongyos lepedőbe” tudtak temetkezni.

Ilyen helyzetben érkezett Máramarosba II. József üzenetével Splényi János. Teljhatalmat adó „petsétes levelet” hozott. Gáti István azt írja: „Ekkor a leg-híresebb Gazda, köztük Kovási Illyés volt – a Batizi Árandával, ki éppen akkor bajolt.” Neki adta át a levelet Splényi, és kérte, vállalja el az éhség leküzdésére szolgáló megbízatást.

A romantikus rész ebben a történetben csupán az, hogy a kijelölt megbízott (ma kormánybiztosnak neveznénk), az 1786. január 25. nyírmadai menegzőjéről hazatérve Máramarosszigetre, éppen akkor töltötte mézesheteit: „Hijmen illatos Rósákat ágyokra tsak most téptt.” Az árvíz okozta károk, a helyi gazdasági ügyek különösen igénybe vették, ezért húzódtott a tisztség elvállalásától. Végül „A Ditsőség szerelme, erőt veszen a Szívén – Győzedelmet vett a Haza, s Vénus gyenge hívé.”

Debrecen, Tokaj, Szolnok, Tiszafüred, Heves vidékét, „A Gabona Nemzésnek legtermékenyebb” földjeit járta be. A pátens és 18 000 forint birtokában felnyitatta a királyi gabonatarakat, s „vesz is mint egy harminc ezer köböl élelem”. Végre megindult a szekereken és tiszai tutajokon az élelem jelentő gabona Máramaros felé. „Hozzánk vissza tér, betegem, de áldott hír jó vele, hogy a vánszorodott Népek elég kenyeret lele”, – emlékezik Gáti István, akinek előterjesztésére, a kormánybiztos életmentő munkásságát „az ekklesia díszé” jelzővel örököltette meg jegyzőkönyvileg a máramarosszigeti református egyház.

Az első szállítmány csak némi lélegzetvételt tett lehetővé, ezért megbízta Lér Károlyt, a tokaji sókincstárnokot, hogy az északi részeken folytassa a felvásárlást. Őt követték a többiek; „Mások Károlyból, Szatmárból, Vay József meg a Nyírségből.” Minden vidékről gördültek a gabonaszállító szekerek. A bihariak a nagy esőzéstől elázott utakba bele is ragadtak.

A vész leküzdésének java azonban ezután kezdődött csak. II. József rendelkezéseket bocsátott ki a „kárt vallott emberek kárának visszafizetéséről.” Tárakat állítottak fel, mégpedig Pénz-Tárakat és Segedelem-Tárat a gabona szétosztására. Sőt: „a régen tárgyazott földmérés is munkába vétetett.” Mozgósították Máramaros egész lakosságát. A legyengült emberek ritkán tapasztalható lelkesedéssel és élni akarással láttak a nehéz munkához. Irtották a fenyveseket, vízen szállították a sót Szolnokig, hogy további pénzre tegyenek szert. Ezzel kapcsolatban, mint érdekességet kell megemlítenem, hogy – az elmúlt évek során Isaszegen hallott hagyomány szerint – Nagykatán, Isaszegen át, az ún. Rospont-úton fuvarozták Dunaföldvárra a tutajokon Szolnokig szállított máramarosi sót. A száraz Rospont-úton nyáron szekeret, télen szánkót használtak erre a célra, s magát az utat is ennek a célnak megfelelően építették kétnyomúra.

A megye minden részén – Huszt, Técső, Sziget, Ruszkova, Leordina útvonalon (legújabb kutatások eredménye szerint ez volt a *Kalmárok útja*) megindult az útépités Moldva felé, hogy „keresen ki-kí Pénzt, amellyen osztán Gabonát vehessen.” Mérőláncokkal (mely Mária Terézia idejében 10 ölt tett ki) mérték a földeket; zászlókkal, cövekekkel jelölték meg a kimért területet. Vázrajzokat készítettek „hordozható asztalon”, s a helyszínen kinyomozták és tisztázták „a mérendő földnek örökségit”, és jogi helyzetét. „Munkájuk érdemüül” kapták a gabonát, mellyel bevethették a kijelölt földet. Lépésről lépésre hódították meg a természetet, küzdötték le annak romlását okozó erőit. Egy másik korabeli, latinul írt napló szerint „az új és jobb közutak, nem is egy csupán, hanem Huszt felé az egyik, a másik a hegyeken át Szatmár határáig készült el”.

A nép munkája azonban áldozatokkal járt!

Az életmentő munka hevében Máramarosszigeten a „Serház mellett szakadt a part négy emberre, s eltemette őket”. Técsőnél, munkába sietve tizenhatan fulladtak a jeges vízbe. „A serénység vesztette el őket.”

A természeti csapás mihamarabbi leküzdése érdekében II. József akként rendelkezett, hogy „öt napon át dolgozzanak, még is hatra vegyenek jutalmat.” Ez lett a gabona- és földváltás alapja. Íme, a fizetett szabad szombat korai előde kétszáz évvel ezelőtt!

Amidőn lassanként már leküzdötték a válságot, a természet erői még „pestist” is bocsátottak a megyére, mert a „járványos bőrbetegség és pestis a lábokról hús-huszonnégy órák alatt levette még az erőseket is.” A Gáti István által megörökített orvosságok és gyógymód leírásából talán nem is pestisre, hanem az éhség következtében legyengült szervezet vitaminhiányára kell következtetnünk. Némelyeknek ugyanis használt a nyers szalonna, másoknak az ecet, bor vagy „káposztás lé és Tsudálatos, némelyeknek a szilvapálinka.” És ekkor honosodott meg Máramarosban a burgonya is!

A sókamara által fizetett és szétosztott orvosságok, az árvízről elrohadt és oszladozó gazok elégetése, végül a jó idő is hozzájárult, hogy a két évig tartó megpróbáltatásokon győzedelmeskedjenek.

A szenvedő és hőiesen dolgozó nép áldozatvállalását ekkor emlékoszloppal örökítette meg Técső városa:

*Itt nyugszik a nagy Éhségnek tizenhat hív embere,
Kiket a meg ölő Tisza, a víz fenekére vete...
Utas! Lásd meg, itten jutott mindenik nyugalomára...
Ezen utat, szegénységnek köszönd, kívánj jót rájuk,
Hadd tudják meg a Maradék, hogy ez Út ő Munkájok.*

Dr. Kovássy Zoltán